
ІСТОРИЧНІ ПАМ'ЯТКИ ТА КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА УКРАЇНИ

УДК 94 (477.43/44) «19» (092)

DOI: 10.17721/2413-7065.2(95).2025.331419

ШЕВЧЕНКІВСЬКІ ПАМ'ЯТТЄВІ ПРАКТИКИ УКРАЇНСТВА ПОДІЛЛЯ В 1906–1914 РР.

Сергій СВИТЛЕНКО

orcid.org/0000-0003-3313-9036

доктор історичних наук, професор,

дійсний член Наукового товариства ім. Шевченка

email: svitlenko@gmail.com

Анотація. Метою дослідження є історична реконструкція Шевченківських пам'яттєвих практик українства Поділля в 1906–1914 рр. Доведено, що театральні трупи, «Просвіти», земства, міське самоврядування, освітянські заклади нагромадили досвід різноманітних пам'яттєвих заходів на пошану Т. Г. Шевченка. Національно-культурницькі комеморативні практики, які здійснювалися попри неодноразові заборони Подільської «Просвіти» та її відділень, святкування Шевченкових ювілеїв 1911 та 1914 рр., сприяли популяризації серед населення Поділля імені й діяльності Т. Г. Шевченка як національного символу українства, робили свій внесок у розширення змістів та місць пам'яті Кобзаря, формування української історичної й національної самосвідомості та ідентичності.

Ключові слова: Т. Г. Шевченко, національно-культурницькі пам'яттєві заходи, свідоме українство, Подільська «Просвіта», історична і національна пам'ять, національна свідомість та ідентичність.

Постановка проблеми. Відродження і збереження історичної й національної пам'яті уявляється важливим чинником утвердження самосвідомості та ідентичності української нації, подолання колоніального минулого України. У цьому контексті на особливу увагу заслуговує історичний досвід увічнення пам'яті про Т. Г. Шевченка – геніального українського поета, талановитого художника, незламного національного мислителя-пророка. Постать Кобзаря стала знаковою в процесі світоглядного розриву з імперськими путами та їхніми наслідками для українства, такими як меншовартість, провінційність, несамодостатність. Узагальнення змістів та особливостей впровадження в національне життя Шевченківських пам'яттєвих практик, особливо в такому багатоманітному в етнонаціональному

і етнокультурному сенсах історичному регіоні, як Поділля, уявляється актуальним в контексті українознавчої компоненти етнонаціональної історії. Послідовний пам'яттєвий підхід у поєднанні з регіональним дає можливість глибше простежити особливості формування української історичної й національної пам'яті, що істотно для розуміння особливостей українського націєтворення на його модерній або політичній стадії та водночас для осмислення поступу регіонального шевченкознавства як органічної складової українознавства.

Джерельна база дослідження вирізняється репрезентативністю, достовірністю і достатністю. В її основу покладено документальні й публіцистичні матеріали української преси початку ХХ ст., особливо газети «Рада» [3–9; 12–25; 32–36; 39–42; 44–47; 49–54], деякі

архівні дані Національного музею Тараса Шевченка (м. Київ) [38], спогади сучасників, зокрема О. Лотоцького [28] та В. Приходька [43].

Огляд сучасних досліджень та публікацій. Шевченківські пам'яткові практики свідомого українства вже частково вивчалися в сучасному українському історіописанні. Дослідники розглядали низку фактів із вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка подільськими просвітянами, особливо в ході таких меморіальних дат, як 50-річчя смерті Кобзаря та 100-річчя від дня його народження. Зокрема, вартий уваги доробок авторів цікавих історико-краєзнавчих нарисів: А. Сваричевського, В. Мацька, М. Кульбовського, Є. Назаренка, Л. Баженова та С. Баженової, про що вже йшлося в історіографії [1, с. 263, 267]. Слід також згадати низку авторів змістовних наукових розвідок, як-от: Л. Баженов та С. Баженова [1], А. Гаврищук та О. Григоренко [10, с. 39–41], О. Лисенко [26, с. 74–75, 103], В. Лозовий [27], В. Мацько [29], А. Машталір, М. Сопіга та Л. Романець [31, с. 224–228; 30, с. 322–323, 325] та ін. В. Нестеренко висвітлив сюжет про підготовку до 100-річного ювілею Т. Г. Шевченка у безпосередньому зв'язку з наступною заборонаю місцевою владою Подільської «Просвіти» [37, с. 216]. Вчені згадували й окремі факти причетності до увічнення пам'яті Т. Г. Шевченка земських діячів Поділля, фокусували увагу на деяких даних з проведення шевченківських заходів і в провінційних містах, наприклад, осередком «Просвіти» в містечку Печера у 1909 р. [30, с. 322–323; 31, с. 224–225]. Змістовною є стаття І. Старовойтенко «Матеріали української газети “Рада” про пам'ятні Шевченківські заходи 1907–1908 рр.», в якій показано

вшанування пам'яті Кобзаря у Кам'янці-Подільському, Могилеві-Подільському та Проскурові (нині – м. Хмельницький) у висвітленні газети «Рада» [48, с. 241–242, 249–251]. Втім наразі запропонована тема потребує концептуального і системного осягнення в ракурсі пам'яткових студій, що становить наукову новизну статті.

Метою статті є історична реконструкція Шевченківських пам'яткових практик українства Поділля в 1906–1914 рр. **Завдання** розвідки полягають у пізнанні змістів, форм і методів, місць і простору пам'яті національного генія української спільноти Т. Г. Шевченка, усвідомленні значення пам'яткової діяльності різних громадських та культурних інституцій у справі увічнення пам'яті про Кобзаря.

Теоретико-методологічною основою дослідження є поєднання пам'яткового і регіонального підходів, принципів історизму та системності, методик студій пам'яті та історико-системного методу.

Виклад основного матеріалу. За умов дії дискримінаційного Емського указу 1876 р. доступ українців до спадщини Т. Г. Шевченка був повний ускладнень. За спогадами українського діяча О. Лотоцького, він мав можливість читати раритетне двотомне празьке видання «Кобзаря» 1876 р., але це був поодинокий випадок на Поділлі. Наприкінці 1880-х – на початку 1890-х років О. Лотоцький, перебуваючи під сильним впливом Шевченкової поезії, став знайомити з нею своїх товаришів по школі, читав «Кобзаря» і сільським хлопцям, і людям старшого віку. Вже тоді з'явилися гарячі прихильники Шевченкового слова, як білоусівський церковний староста Т. Шпилька. Проте, як

писав О. Лотоцький у спогадах, «про Шевченкові роковини ми ще в Кам'янці-[Подільському] не чули, а самі до того не додумувались» [28, с. 20, 31].

Шевченківські пам'яттєві практики на Поділлі почали утверджуватися в ході Першої народної революції 1905–1907 рр. Скажімо, вже 26 лютого 1906 р. у театрі Кам'янця-Подільського з великим успіхом пройшли шевченківські роковини. Прикметно, що місцева адміністрація спочатку не давала дозволу читати Шевченкові вірші та співати пісні на його слова. Втім бюрократичні перепони були подолані й переповнений театр вмiстив понад 800 бажаючих відвідати вечір на пошану народного поета. Публіка гарно сприйняла поеми Кобзаря «Невольник» та «Чернець», а після пісень зажадала почути національний гімн «Ще не вмерла Україна», який хор виконував двічі. Наприкінці вечора було показано чудову живу картину «Слава Тарасові Григоровичу», яку представляли тричі. Учасникам святкового дійства масово роздавали малюнки Т. Г. Шевченка та його біографію [11, с. 4].

Утвердження Шевченківських комеморативних практик у краї було пов'язано зі створенням Подільської «Просвіти», ідея заснування якої виникла серед свідомих українців Кам'янця-Подільського після царського Маніфесту 17 жовтня 1905 р. Вже 8 травня 1906 р. відбулися перші загальні збори членів Подільської «Просвіти», яка посіла місце № 1 в реєстрі товариств Подільської губернії [18, с. 3]. Щоправда, «Просвіта» в цьому місті не могла запрацювати відразу на повну силу через протидію російського православно-монархічного духовенства [26, с. 67–68].

За вказаних обставин значущу роль

у пам'яттєвих практиках належала театральним трупам. У 1907 р. Шевченківські дні пройшли на Поділлі організовано. Так, 23 лютого українська трупа «Гайдамаки» організувала святкування 46-х роковин смерті Т. Г. Шевченка у міському театрі м. Проскурів [42, с. 3]. Впорядковували свято за програмою, яка вже кілька років задовольняла громадянство. До Шевченківських роковин написали й реферат, але «за незалежних обставин» не прочитали, бо місцеве поліцейське начальство заборонило. Втім художня частина програми вирізнялася різноманітністю і складалася з трьох частин, представлених творчістю Кобзаря. У першій частині передбачалося хорове виконання «Заповіту» і ще шістьох номерів, друга була репрезентована першою дією п'єси «Назар Стодоля», а третя – першою дією з опери «Катерина» [44, с. 4].

Вечір розпочався о пів на дев'яту. Піднялася завіса і перед глядачами на тлі українського краєвиду відкрився вбранний рушниками великий портрет поета, який височів на п'єдесталі, біля котрого попереду демонструвалася жива картина: діточки і старий кобзар з лірою. На початку присутні вшанували пам'ять Т. Г. Шевченка тим, що встали і стоячи слухали «Заповіт». На прохання глядачів хор мусив повторити не тільки «Заповіт», а й усі пісні, що виконувалися. Така демонстрація симпатій до українського поета не сподобалася лише російським військовим: полковнику та двом офіцерам-драгунам. Решта публіки стояла, коли співали й удруге, а після гучними оплесками дякувала виконавцям. Серед артистів і публіки збиралися гроші на пам'ятник Т. Г. Шевченку в Києві [44, с. 4].

26 лютого 1907 р. Шевченківське свято відбулося в Кам'янці-Подільському. Організатором заходу виступила театральна група М. Садовського [52, с. 4]. Вдень в Олександро-Невському соборі одслужили панахиду, перед якою священник Н. Курчинський виголосив коротке слово українською мовою. Ввечері того ж дня українська група М. Садовського поставила виставу «Назар Стодоля», а потім очільник акторів особисто декламував вірші Кобзаря [40, с. 3].

Тим часом Подільська «Просвіта» відкрила два відділи: 17 червня 1906 р. – в Могилеві-Подільському та 3 грудня 1906 р. – в Калинівці Вінницького повіту [19, с. 3]. Однак просвітянська діяльність викликала роздратування губернської адміністрації. Вже 2 липня 1907 р. раду Подільської «Просвіти» сповістили про ухвалу Подільської губернської управи від 21 червня 1907 р. закрити Подільське Українське товариство «Просвіта» та всі його відділи [14, с. 3].

Втім у березні 1908 р. Подільська «Просвіта» змогла відновити свою діяльність [43, с. 75]. Кам'янець-подільські просвітяни прагнули зробити внесок у справу монументального увічнення образу Кобзаря. Для збору коштів на спорудження пам'ятника Т. Г. Шевченку в Києві свідомі українці вирішили впорядити український концерт на спомин поета, який призначили на 9 березня 1908 р. Подільська «Просвіта» організувала Шевченківський вечір, на якому зібрали 50 руб. на пам'ятник Кобзареві. Тоді ж пам'ять Т. Г. Шевченка увічнили й панахидою [23, с. 4; 12, с. 4].

На пам'ятник Т. Г. Шевченку спрямовували прибуток і «з артистичного видання». Картини до нього брали з українського життя і мотивів Шевченкових

поезій. Поміж молоддю визрівало українське національне почуття. У Кам'янці-Подільському утворилася справжня українська художницька школа, в якій діти здобували національне виховання. Так, зростало нове покоління послідовників справи Т. Г. Шевченка, який був не тільки непересічним поетом, а й оригінальним митцем [12, с. 4].

1 (14) червня 1908 р. українська газета «Рада» вкотре сповістила про збір коштів на пам'ятник Т. Г. Шевченку, що надійшли останнім часом у Полтаву. Відзначилася і Подільська «Просвіта», яка перерахувала на цю шляхетну справу 112 руб. 90 коп. [53, с. 2].

4 (17) вересня 1908 р. «Рада» повідомила читачів, що нещодавно в Кам'янці-Подільському за участю 100 осіб відбулися надзвичайні збори «Просвіти», де заслухали звіт про діяльність від дня відкриття 10 березня до 1 липня 1908 р. Йшлося про деякі заходи, що стосувалися вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка. Просвітяни, насамперед найенергійніший серед них діяч І. Брюховський, влаштували одну виставу з українським рефератом про Т. Г. Шевченка і три гулянки. На двох останніх із них видавалися призи за найкраще українське жіноче вбрання, зокрема подарована місцевим художником М. Дяченком картина на сюжет із творчості Т. Г. Шевченка [15, с. 3]. Це була оригінальна форма популяризації постаті Кобзаря.

Ще однією формою діяльності Подільської «Просвіти» були літературно-вокально-сімейні вечірки. 14 (26) листопада 1908 р. газета «Рада» сповістила читачів, що останнім часом у Кам'янці-Подільському відбувся подібний захід. Публіка виявила такий величезний інтерес, що не змогла розміститися в

невеликому приміщенні «Просвіти». Ті глядачі, яким пощастило відвідати вечір, побачили в залі дуже гарний портрет Т. Г. Шевченка, написаний художником М. Дяченком. На початку заходу увагу глядачів привернув реферат С. Єфремова «Шевченко і українське письменство». Далі хор виконав сумний марш на роковини смерті народного поета, а також «Зійшов місяць», «Реве та стогне...» та інші українські пісні. До уваги учасників були запропоновані вірші та гра на скрипці [16, с. 3].

Без шевченківської компоненти не обходилися і програми культурних заходів в інших містах Поділля. Скажімо, 29 червня 1908 р. за ініціативою гуртка студентів Дорпатського університету (нині – Тартуський університет в Естонській Республіці) і за участю аматорів відбувся концерт у м. Немирів. Найбільше враження на присутніх справив Шевченків «Заповіт» [49, с. 3].

У 1909 р. інтелігенція та селяни Поділля продовжували відзначати Шевченківські роковини. Як згадував В. Приходько, приблизно в 1909–1910 рр. просвітяни губернського центру влаштовували вечірки. Майже завжди на них виступав з рефератами М. Філінський. В його виконанні це були дуже цікаві лекції про музу Т. Г. Шевченка [43, с. 10].

Українські сільські інтелігенти також впоряджали пам'яттєві заходи на пошану народного співця. Приміром, газета «Рада» від 26 квітня (9 травня) 1909 р. сповістила, що в с. Китайгород Брацлавського повіту зусиллями вчителя Вовковинського було поставлено спектакль, присвячений пам'яті Т. Г. Шевченка. Грали місцева інтелігенція та селяни. Зокрема, показували Шевченкового «Назара

Стодолю». За браком відповідного приміщення вистава відбувалася в балагані з дощок під відкритим небом. Глядачі-селяни стояли, а то й сиділи на землі. Дозвіл на виставу отримували дуже не просто через перешкоди місцевого урядника [47, с. 4].

5 (18) травня 1909 р. «Рада» повідомила, що нещодавно в міському театрі Кам'янця-Подільського влаштували літературно-вокальний вечір пам'яті Т. Г. Шевченка з приводу 48-ми років його смерті. Перед початком меморіального дійства глядачів ознайомили з біографією Кобзаря, далі представили жарт Б. Грінченка «Миротворці» та концертне відділення. Закінчився концерт співом Шевченкового «Заповіту» і оригінальною живою картиною «Тарас Шевченко і його муза» художника М. Дяченка [17, с. 3].

Просвітянський рух поширився і на невеликі містечка Поділля. Для прикладу, 26 лютого 1909 р. кілька інтелігентів та селян містечка Печера Брацлавського повіту вперше організували Шевченківське свято в читальні-бібліотеці місцевого товариства «Просвіта». Бажаючих потрапити на святкування було стільки, що чимала хата-читальня не вмістила всіх. Загальну увагу привернув портрет Т. Г. Шевченка, прикрашений квітками та рушниками. Літературно-вокальна частина свята складалася виключно з творів поета-народолюбця і хороших пісень. Переважно селяни декламували Шевченкові твори: «І мертвим, і живим ...», «Думи мої, думи», «Розрита могила», «Єретик». Місцевий батюшка прочитав біографію Т. Г. Шевченка. Шевченківське свято справило велике враження на жителів. Тому ті селяни, хто не зміг потрапити на нього, прохали повторити його [34, с. 4].

У м. Печера Брацлавського повіту на честь Т. Г. Шевченка влаштували дві вистави, на які сходилися селяни навіть із сусідніх сіл. 2 квітня 1909 р. бібліотека-читальня місцевої «Просвіти» організувала вечірку, в ході якої популяризували доробок Т. Г. Шевченка. З творів Кобзаря читали «Думи мої, думи». Бажаючих відвідати вечірку зібралось так багато, що вони не вмістилися не тільки в бібліотеці-читальні, а й на подвір'ї [35, с. 4].

Промовистим знаком поваги до поетаті Т. Г. Шевченка стали добровільні пожертвування жителів Поділля на пам'ятник Кобзарю, які надходили до Подільської губернської земської управи (далі – ПГЗУ). Наприклад, 10 (23) березня 1909 р. газета «Рада» поінформувала, що з лютого поточного року до ПГЗУ надійшло 903 руб. 06 коп., зокрема від Балтської, Брацлавської, Вінницької, Гайсинської, Кам'янець-Подільської, Летичівської, Могилівської, Проскурівської, Ямпільської повітових управ [20, с. 3].

У 1910 р. роковини на пошану Т. Г. Шевченка були організовані в кількох містах Поділля. Скажімо, 25 лютого Шевченківський вечір відбувся у Народному домі Вінниці. Святкову подію впорядковувала церковно-учительська школа. На вечорі продемонстрували комедію Б. Грінченка «Нахмарило» та співали українських пісень. Однак шкільна рада не дозволила декламувати українські поезії [22, с. 2].

26 лютого 1910 р. Подільська «Просвіта» гарно організувала Шевченківське свято. В Олександро-Невському соборі Кам'янця-Подільського відслужили панахиду по Т. Г. Шевченку. На пам'ятковому заході співав хор «Просвіти». Панахида пройшла за участю

численної інтелігенції й молоді. Наступного дня в помешканні місцевої «Просвіти» відбулася чергова літературно-музично-вокальна вечірка, присвячена пам'яті Кобзаря. Учасники прослухали реферат про життя і справи Т. Г. Шевченка, декламації та співи, які відтворювали його поетичну спадщину. З Києва прибула Л. Старицька-Черняхівська, яка прочитала власний вірш «На роковини Т. Шевченка». Ці та інші номери вечора були зустрінуті публікою, якої прийшло багато, з цікавістю. Значну роль у влаштуванні Шевченківського свята відіграла трупа П. Саксаганського [5, с. 3; 9, с. 4].

На цьому Шевченківські свята не закінчилися. На 3 квітня 1910 р. Подільська «Просвіта» разом із Товариством артистів призначила ще одне таке святкування. Цей урочистий захід викликав значний інтерес кам'янець-подільського громадянства. На сцені привертав увагу Шевченків портрет на тлі зеленого гаю в оточенні вінків. Присутні стоячи слухали хорове виконання «Заповіту», а потім реферат про Кобзаря. Добре враження справила гра п'єси Т. Г. Шевченка «Назар Стодоля». Сподобався і концертний відділ з хоровими піснями, не знайомими містянам [5, с. 3; 9, с. 4].

Тривала й практика проведення просвітянських вечірок, на яких популяризувалася постать Т. Г. Шевченка. 1 (14) травня 1910 р. газета «Рада» сповістила про загальний збір Подільської «Просвіти». На ньому, зокрема, йшлося про читання реферату «Біографія Шевченка» на одній з таких вечірок. З приводу 48-х роковин смерті Т. Г. Шевченка впорядкували виставу [6, с. 3]. Всього ж у 1910 р. просвітяни прочитали на літературно-музичних вечірках шість

рефератів про Т. Г. Шевченка [26, с. 75].

У 1911 р. важливою подією в житті свідомого українства стало вшанування 50-річчя з дня смерті Т. Г. Шевченка. Однак голова Ради міністрів і водночас міністр внутрішніх справ Російської імперії П. Столипін заборонив відзначення ювілейної дати в Україні [31, с. 225]. Незважаючи на це, свідоме українство Поділля складало шану пам'яті народно-го поета.

Дуже прикметним стало відзначення 50-річчя з дня смерті Т. Г. Шевченка в с. Гуків, яке в 1911 р. стало одним із перших на Поділлі. Вже 30 січня 1911 р. у сільській церковнопарафіяльній школі відбувся дитячий вечір на спомин Тараса Шевченка. Шкільне приміщення прикрашав портрет Кобзаря. Місцевий батюшка докладно і просто розповів про поета, а діти декламували і співали. На присутніх сільських дітей та селян справили враження картини з червоним ліхтарем. Наприкінці вечора діти отримали подарунки і життепис Т. Г. Шевченка. На знак вдячності вони зібрали 95 копійок на будівництво пам'ятника Т. Г. Шевченку в Києві [45, с. 5].

18 лютого 1911 р. у другокласній учительській школі с. Сутиски на Тиврівщині Подільської губернії відбувся літературно-вокально-музичний вечір. Вокальна частина складалася з українських пісень, зокрема виконувався «Заповіт» Т. Г. Шевченка. На вечір прибуло багато публіки з інтелігенції та селян. Прийшов і поміщик граф Д. Гейден – попечитель школи [7, с. 4].

19 лютого 1911 р. у школі с. Степашки Гайсинського повіту влаштували літературно-вокальний ранок, другий відділ якого присвятили пам'яті Т. Г. Шевченка. Спочатку учень 3 класу Котик прочитав

біографію українського поета, потім хор виконав «Заповіт», «Розриту могилу...». Учні декламували твори Т. Г. Шевченка: «І мертвим, і живим...», «Чернець», «Ярема», «Минають дні» та ін. Шевченківський пам'яттєвий захід привернув увагу місцевих селян, яких на учнівський ранок прийшло багато [21, с. 3].

Вшанували пам'ять Т. Г. Шевченка і в подільському містечку Печера. 26 лютого 1911 р. у місцевій церкві й у читальні «Просвіти» відбулася панахида за українським поетом. В березні того ж року в рамках літературної вечірки в помешканні волосного правління передбачалося читання віршів виключно з Шевченкового «Кобзаря» [36, с. 3].

У 1911 р. відзначення 50-х роковин з дня смерті Т. Г. Шевченка велично пройшло в Кам'янці-Подільському. 23 лютого 1911 р. газета «Рада» анонсувала проведення 5 березня в Пушкінському народному домі (нині – Кам'янець-Подільський будинок культури) вистави з концертним відділом, яким передуватиме реферат про Т. Г. Шевченка. В день Шевченківських роковин, 26 лютого 1911 р., мала відбутися панахида в Олександро-Невському соборі, а потім – урочисті збори Подільської «Просвіти», на яких передбачалося читання двох рефератів: «Шевченко, його життя й твори» та «Шевченко й українське громадянство». До того ж мали оприлюднюватися деякі твори українського поета [41, с. 3].

26 лютого 1911 р. місцеві газети «Подольские Известия» та «Подольнин» вмістили дуже прихильні до Кобзаря статті. О 5-й годині в Олександро-Невському соборі настоятель Н. Курчинський відправив панахиду за Т. Г. Шевченком, перед якою сказав гарне слово про значення поета українською мовою.

На панахиду прибули й офіційні особи: міський голова, найвидатніші гласні міської думи, земські діячі, адвокати, члени окружного суду, члени «Просвіти», представники польського громадянства, редактор газети «Подільський», радники Подільського національного союзу, а також значна частина молоді з чоловічої гімназії, а особливо із семінарії, багато іншого люду. На панахиді співав хор «Просвіти» під орудою Бетакі.

Ввечері 26 лютого 1911 р. у приміщенні місцевої «Просвіти» пройшло урочисте зібрання, присвячене пам'яті Кобзаря. Крім просвітян, на захід прибули численні гості. Зала була заповнена містянами і прикрашена в українському національному стилі. На показному місці поставили і прикрасили клечанням, квітами, рушниками, вінком та кобзою великий портрет Т. Г. Шевченка роботи М. Дяченка [38, с. 1–2, 5; 25, с. 2].

Урочисте зібрання розпочалося продуманою і чулою промовою голови Подільської «Просвіти» К. Солуха, який зауважив, що пам'ять про Т. Г. Шевченка все більше шириться серед народу, набирає ваги, бо це «поет щиро національний». Голова просвітян зачитав привітальні телеграми від діячів Могилева-Подільського, Рахнів-Лісових та Бершаді. Згідно з програмою просвітяни представили кілька рефератів. Реферат «Про Т. Г. Шевченка» прочитав М. Філінський, а «Заповіт Шевченка» та «Жіноча доля в творах Шевченка»/«Про долю жіночу в поезії Шевченка» виголосила О. Пащенко. На вечорі декламувалися вірші Кобзаря. Все це справило надзвичайне враження на присутніх [38, с. 2–3; 25, с. 2].

На цьому вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка в 1911 р. у

Кам'янці-Подільському не завершилося. 27 березня в Пушкінському народному домі влаштували літературно-музично-вокальний вечір, присвячений пам'яті поета. На початку заходу на сцену, прикрашену портретом Т. Г. Шевченка, вийшов хор в українському національному вбранні. Хорове виконання Шевченкового «Заповіту» публіка в театрі слухала стоячи. М. Філінський прочитав реферат «Про Т. Г. Шевченка», який всі слухали за абсолютної тиші, а по завершенні вкрили рясними оплесками. У другому відділі вечора присутнім представили 3 та 4 дії з «Невольника». У третьому відділі читалася промова М. Славінського про Т. Г. Шевченка, декламувалися вірші про Кобзаря, грали скрипалі. Закінчився вечір хоровими співами. З художнього боку пам'яттєвий захід мав великий успіх [38, с. 3].

10 березня 1912 р. у Подільській «Просвіті» відбувся літературно-музично-вокальний вечір, присвячений пам'яті Т. Г. Шевченка. На початку хор величаво виконав «Заповіт». Присутні прослухали два реферати: «Святкування 50-х роковин смерті Т. Шевченка у Москві» та «Шевченко як маляр». Концертну програму склали різноманітні хорові й сольні номери. Поетична спадщина Кобзаря, зокрема сольний спів «Реве та стогне...», декламація «Якби ви знали, паничі...» та вірш «Т. Шевченкові», звучала українською мовою. Чудовим завершенням програми стало оркестрове попурі з опери «Катерина» та оркестрове виконання «Козацького маршу». Загалом у художньому вимірі вечір виявився дуже вдалим [39, с. 3].

У 1913 р. Подільська «Просвіта» не була такою діяльною та енергійною, як у попередні роки. Давалися взнаки

численні заборони і репресії. Проте 30 березня відбулася вечірка з рефератом про Т. Г. Шевченка [32, с. 1].

Вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка практикувалося навіть у віддалених селах Поділля. До прикладу, 25 лютого 1913 р. була одслужена панахида за Т. Г. Шевченком в с. Баштанків, що на Поділлі (нині – Подільський район Одеської області) [32, с. 1]. 3 березня 1913 р. у с. Згорай Могилівського повіту організували панахиду за народним поетом, на яку прийшло багато селян. На початку присутні прослухали промову про Кобзаря як борця за волю народу. Деякі селяни згадували тяжкі часи кріпацтва і навіть втирали сльози. Панахида пройшла урочисто. Потім селяни збирали кошти на пам'ятник Т. Г. Шевченку в Києві [46, с. 4].

15 (28) січня 1914 р. газета «Рада» сповістила читачів, що жителі Кам'янця-Подільського подали до міської управи заяву про гідне вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка у зв'язку зі 100-літтям від дня його народження [33, с. 3]. Заява, підписана понад 200 мешканцями міста, закликала міську думу прийняти на себе організацію святкування ювілею. 15 січня 1914 р. вона розглядалася в міській думі й зустріла прихильність. Міська дума доручила підготувати програму святкування особливій комісії з семи осіб під головуванням К. Солухи [54, с. 3]. Однак подільський губернатор не відразу ухвалив постанову міської думи про вибір особливої комісії для організації ювілею Т. Г. Шевченка [13, с. 2].

Лише 7 (20) лютого 1914 р. газета «Рада» повідомила, що днями подільський губернатор затвердив постанову міської думи про обрання комісії, яка мала скласти програму святкування

Шевченкового ювілею. Комісія ухвалила такі заходи: перейменувати вул. Лагерну на вул. Шевченка, найменувати одну з місцевих шкіл, за вибором думи, іменем Шевченка, о 12-й годині дня 25 лютого 1914 р. у соборі одправити панахиду, о 1-й годині дня впорядкувати урочисте зібрання міської думи, а ввечері влаштувати безплатний концерт у Пушкінському народному домі [50, с. 2].

Приклад громадськості Кам'янця-Подільського знайшов добрий відгук у низці повітових міст Поділля. Відповідні комісії з підготовки Шевченкового ювілею почали утворюватися в Проскуріві, Вінниці, Лeticеві. Однак уже за декілька днів було зрозуміло, що з боку влади запланованим заходам чиняться перешкоди. Початок діяльності Шевченківської ювілейної комісії в губернському центрі, утворення відповідних комісій в повітах спричинили протидію подільського губернатора. Вже 10 лютого 1914 р. він поширив у губернському центрі й надіслав у всі повітові міста циркуляр, що скасовував усі заходи з ушанування ювілею. 11 лютого Кам'янецька комісія припинила діяльність [31, с. 226].

Керівництво Російської православної церкви теж стало на заваді Шевченкового ювілею. Скажімо, 18 лютого (3 березня) 1914 р. газета «Рада» повідомила читачів про зібрання місцевого духовенства, на якому єпископ Серафим сповістив присутніх, що його намір одправити панахиду в одній із церков у присутності семінаристів, а після провести в семінарії читання кимось із вчителів реферату про Т. Г. Шевченка і учнями – деяких творів Кобзаря наштовхнувся на негативну реакцію Св. Синоду [3, с. 3]. 22 лютого (7 березня) 1914 р. «Рада» сповістила, що питання

про вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка в Кам'янці-Подільському знято в міській думі з порядку денного за наказом губернської влади [4, с. 2].

На події, пов'язані з Шевченковим ювілеєм, відреагували деякі місцеві органи преси. 25 лютого 1914 р. поступова газета «Подольские Известия» опублікувала оповістку, що панахида за Т. Г. Шевченком, призначена на 5 годину в Олександро-Невському соборі, не відбудеться. Російська націоналістична газета «Подольянин» надрукувала листа поліцмейстера, з якого випливало, що панахиди не буде. 26 лютого «Подольские Известия» опублікували статтю «По поводу юбилея», в якій йшлося, що Шевченків ювілей відбувається в незвичній формі, «його нема, і він є», незважаючи на все, він «відчувається в громадському настрої» і «хвилює широкі верстви громадянства» [24, с. 2]. Однак навіть безневинна оповістка зазначеної газети про панахиду в день Шевченкового ювілею викликала утиски з боку адміністрації [51, с. 3].

Висновки. Таким чином, у період 1906–1914 рр. свідоме українство Поділля здійснювало різноманітну діяльність з упровадження Шевченківських пам'яткових практик у національно-культурне життя краю. Це пов'язано з функціонуванням низки громадських інституцій, як-от театральні трупи, «Просвіти», земства, міське самоврядування, освітянські заклади, а також з діяльністю патріотичних священиків. Пам'яткові заходи на пошану Т. Г. Шевченка проводилися у вигляді Шевченківських панахид, роковин, свят, гулянок, театральних вистав, літературно-вокально-музичних, літературно-вокальних і літературно-вокально-сімейних

вечірок, літературно-вокальних ранків, лекцій та рефератів, публікацій у пресі, збору коштів на пам'ятник Кобзарю в Києві тощо. Ці національно-культурницькі заходи привертали увагу різних категорій населення: інтелігенції, містян, селян, молоді й дітей. В означений період Шевченківські комеморативні практики проводилися не тільки в губернському місті Кам'янці-Подільському, а й у низці повітових містечок – Балті, Брацлаві, Вінниці, Гайсині, Летичеві, Могилеві-Подільському, Проскуріві, Ямполі, а також у Бершаді, Печері. Постає і творчість народного поета викликали інтерес мешканців сіл, серед них Баштанків, Гуків, Згорай, Китайгород, Рахни-Лісові, Степашки, Сутиски та ін. Зазначені національно-культурницькі пам'яткові практики, які здійснювалися попри неодноразові заборони Подільської «Просвіти» та її відділень, святкування Шевченкових ювілеїв 1911 та 1914 рр., сприяли популяризації серед населення Поділля імені й діяльності Т. Г. Шевченка як національного символу українства, робили свій внесок у розширення змістів, місць та простору пам'яті Кобзаря, формування української історичної й національної самосвідомості та ідентичності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баженов, Л. В., Баженова, С. Е. Початок ХХ століття: перші відзначення ювілеїв Тараса Шевченка на Поділлі. *Краєзнавча Шевченкіана України*. Матеріали XIII Всеукраїнської наукової історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 200-річчю від дня народження Т. Г. Шевченка, м. Канів, 24 – 25 жовтня 2014 р. / за заг. ред. О. П. Реєнта. Київ, 2014. С. 263–268. URL: chrome-extension://efaidnbmninnkpkajpccglclefindmkaj/https://eprints.cdu.edu.ua/593/1/z6%2596%2580ник_ма%2582e%2580%2596бал%2596в_%2585

- %2596 %2596 %2596.pdf (дата звернення: 25.03.2025).
2. В Вінниці. *Рада*. 1914. 22 февраля (7 березня). № 44. С. 2. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001119> (дата звернення: 21.11.2023).
3. В Кам'янець-Подільському. *Рада*. 1914. 18 февраля (3 березня). № 40. С. 3. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001119> (дата звернення: 21.11.2023).
4. В Кам'янець-Подільському. *Рада*. 1914. 22 февраля (7 березня). № 44. С. 2. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001119> (дата звернення: 22.11.2023).
5. В Подільській «Просвіті». *Рада*. 1910. 4 марта (17 березня). № 51. С. 3. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001115> (дата звернення: 17.09.2023).
6. В. С. 3 життя «Просвіт». Загальний збір Подільської «Просвіти». *Рада*. 1910. 1 мая (14 травня). № 98. С. 3. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001115> (дата звернення: 17.09.2023).
7. Вечір в учительській школі. *Рада*. 1911. 27 февраля (12 березня). № 47. С. 4. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001116> (дата звернення: 18.09.2023).
8. Вінниця. *Рада*. 1914. 4 марта (17 березня). № 51. С. 2. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001119> (дата звернення: 27.12.2023).
9. Кам'янець-Под[ільський]. Шевченкові свята. *Рада*. 1910. 8 апреля (21 квітня). № 80. С. 4. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001115> (дата звернення: 16.09.2023).
10. Гавришук, А. П. Шевченківські дні 1914 року на Поділлі. *Тези доповідей науково-практичної конференції, присвяченої 175-річчю від дня народження Т. Г. Шевченка*. Кам'янець-Подільський, 1989. Ч. 1. С. 39–41.
11. Дописи. Кам'янець-Подільський. *Громадська думка*. 1906. 4 березіля (марта). № 51. С. 4. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001092> (дата звернення: 08.04.2025).
12. Дописи. (Од власних кореспондентів). Кам'янець-Подільський. *Рада*. 1908. 7 марта (20 березня). № 56. С. 4. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001113> (дата звернення: 07.09.2023).
13. 13. Заборона Шевченківської комісії. *Рада*. 1914. 28 января (10 лютого). № 22. С. 2. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001119> (дата звернення: 25.12.2023).
14. 3 життя «Просвіт». *Рада*. 1907. 6 липня (іюля). № 152. С. 3. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001112> (дата звернення: 16.03.2025).
15. 3 життя «Просвіт». 3 життя Подільської «Просвіти». *Рада*. 1908. 4 сентября (17 вересня). № 202. С. 3. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001113> (дата звернення: 07.09.2023).
16. 3 життя «Просвіт». 3 життя Подільської «Просвіти». *Рада*. 1908. 14 ноября (26 грудня). № 261. С. 3. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001113> (дата звернення: 07.09.2023).
17. 3 життя «Просвіт». Т[оварист]во «Просвіта» в Кам'янці-Подільському. *Рада*. 1909. 5 мая (18 травня). № 101. С. 3. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001114> (дата звернення: 15.09.2023).
18. 3 звітлення Подільської «Просвіти». *Рада*. 1907. 31 липня (іюля). № 173. С. 3. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001112> (дата звернення: 16.03.2025).
19. 3 звітлення Подільської «Просвіти». *Рада*. 1907. 1 августа (серпня). № 174. С. 3. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001112> (дата звернення: 16.03.2025).
20. 3 Поділля. На пам'ятник Т. Шевченкові. *Рада*. 1909. 10 марта (23 березіля). № 56. С. 3. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001114> (дата звернення: 12.09.2023).
21. 3 Поділля. У школі. *Рада*. 1911. 28 февраля (14 березня). № 48. С. 3. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001116> (дата звернення: 18.09.2023).
22. 3 Поділля. Шевченкове свято в школі. *Рада*. 1910. 11 марта (24 березіля). № 57. С. 2. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001115> (дата звернення: 17.09.2023).
23. Кам'янецька «Просвіта». *Рада*. 1908. 7 марта (20 березня). № 56. С. 4. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001113> (дата звернення: 07.09.2023).

irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001113 (дата звернення: 07.09.2023).

24. Кам'янець-Подільський. *Рада*. 1914. 5 марта (18 березня). № 52. С. 2. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001119> (дата звернення: 14.12.2023).

25. Кам'янець-Подільський. *Рада*. 1910. 2 марта (15 березня). № 49. С. 2. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001115> (дата звернення: 18.09.2023).

26. Лисенко, О. В. *«Просвіти» та кооперативи в українському суспільному середовищі на початку ХХ ст.* Київ, 2008. 168 с.

27. Лозовий, В. С. Діяльність Подільської «Просвіти» в 1906–1914 рр. *Просвітницький рух на Поділлі (1906–1923 рр.)*. Кам'янець-Подільський, 1996. С. 8–23.

28. Лотоцький, О. *Сторінки історії*. Частина перша. Варшава, 1932. 288 с. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/21462/file.pdf> (дата звернення: 08.04.2025).

29. Мацько, В. Тарас Шевченко і Подільська «Просвіта». *Тарас Шевченко і українська культура ХХІ ст.: зб. наук. праць*. Кам'янець-Подільський, 2000. С. 263–264.

30. Машталір, А. І. Відзначення Шевченківських роковин в Наддніпрянській Україні на початку ХХ ст. *Освіта, наука і культура на Поділлі: збірник наукових праць*. Т. 17. Пам'яті академіка Петра Тимофійовича Тронька. Кам'янець-Подільський, 2011. С. 319–329. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/915/Машталір%20А.%20І.%20Відзначення%20> (дата звернення: 15.03.2025).

31. Машталір, Андрій, Сопіга, Михайло, Романець, Людмила. Вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка на Поділлі в дореволюційний період. *Наукові праці Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника*. Т. 2. Кам'янець-Подільський, 2018. С. 221–228. URL: <chromextension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://muzeum.in.ua/files/images/Наукові%20праці%20>

КПДІМЗ.%20Т.%202. pdf (дата звернення: 15.03.2025).

32. М., Г. Наші товариства 1913 р. І. «Просвіти». *Рада*. 1914. 4 января (17 січня). № 3. С. 1. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001119> (дата звернення: 12.10.2023).

33. М. Кам'янець і Шевченківський ювілей. *Рада*. 1914. 15 января (28 січня). № 11. С. 3. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001119> (дата звернення: 13.10.2023).

34. М. Печера, Брацлавського повіту. *Рада*. 1909. 7 марта (20 березня). № 54. С. 4. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001114> (дата звернення: 12.09.2023).

35. М. Печера, Брацлавського повіту (на Поділлі). *Рада*. 1909. 10 апріля (23 квітня). № 80. С. 4. URL: <http://irbisnbuv.gov.ua/dlib/item/0001114> (дата звернення: 13.09.2023).

36. М. Печера (на Поділлі). *Рада*. 1911. 4 марта (17 березня). № 51. С. 3. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001116> (дата звернення: 18.09.2023).

37. Нестеренко, Валерій. Заборона Подільської «Просвіти» у 1914 р. *Наукові праці Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника*. Т. 2. Кам'янець-Подільський, 2018. С. 213–220. URL: <chromextension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://muzeum.in.ua/files/images/Наукові%20праці%20КПДІМЗ.%20Т.%202. pdf> (дата звернення: 15.03.2025).

38. Національний музей Тараса Шевченка. КН – 3050, т. 7, п. 7. Святкування 50 роковин смерті Т. Г. Шевченка в Кам'янці-Под[ільському]. *Шевченкове свято*. 1861–1911. Кам'янець-Подільський, 1911. 62 с.

39. Пам'яті Т. Г. Шевченка. *Рада*. 1912. 16 марта (29 березня). № 63. С. 3. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001117> (дата звернення: 21.09.2023).

40. Шевченкове свято у Кам'янці-Подільському. *Рада*. 1907. № 52. 3 березня (марта). С. 3. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001112> (дата звернення: 08.03.2023).

41. Подільська «Просвіта». *Рада*. 1911. 23 февраля (8 березня). № 43. С. 3. URL:

<http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001116> (дата звернення: 18.09.2023).

42. Шевченкове свято в Проскуріві. *Рада*. 1907. № 53. 4 березоля (марта). С. 3. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001112> (дата звернення: 08.02.2023).

43. Приходько, Віктор. Під сонцем Поділля. Спогади: в 2 ч. / упоряд., передм. Ю. Легун, О. Кравчук. Вінниця, 1967–2011. Ч. 2. 2011. 416 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000022236> (дата звернення: 18.03.2025).

44. Проскурів. *Рада*. 1907. 2 березоля (марта). № 51. С. 4. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001112> (дата звернення: 08.03.2023).

45. С. Гуків (на Поділлі). *Рада*. 1911. 26 лютого (11 березія). № 46. С. 5. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001116> (дата звернення: 22.09.2023).

46. С. Згорай, Могилівського пов. (на Поділлі). Панахида по Т. Шевченкові. *Рада*. 1913. 13 марта (26 березня). № 60. С. 4. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001118> (дата звернення: 12.10.2023).

47. С. Китайгород, Брацлавський повіт (на Поділлі). *Рада*. 1909. 26 априля (9 травня). С. 4. URL: <http://irbisnbuv.gov.ua/dlib/item/0001114> (дата звернення: 15.09.2023).

48. Старовойтенко, І. Матеріали української газети «Рада» про пам'ятні Шевченківські заходи 1907–1908 рр.: їхні особливості, зміст, географію та національне значення. *Київська археографічна комісія в історії українського національного відродження*. Збірка наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 200-річчю від дня народження Тараса Шевченка (м. Київ, 9 жовтня 2014 р.). Київ, 2015. С. 233–258. URL: <https://chtivo.org.ua/literature/istorichna/8735-kiyivska-arheografichna-komisija-v-istoriyi-ukrayinskogo-nacionalnogo-vidrozhennja-zbirka-naukovih-prac-za-materialami-vseukrayinskoyi-naukovo-praktichnoyi-konferenciyi-prisvjachenoyi-200-r.htm> (дата звернення: 16.03.2025).

49. Театр і музика. *Рада*. 1908. 9 июля (22 липня). № 157. С. 3. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001113> (дата звернення: 09.09.2023).

50. У Кам'янці-Подільському. *Рада*. 1914. 7 февраля (20 лютого). № 31. С. 2. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001119> (дата звернення: 07.11.2023).

51. Утиски на газету. *Рада*. 1914. 9 марта (22 березня). № 56. С. 3. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001119> (дата звернення: 27.12.2023).

52. Шевченкове свято. *Рада*. 1907. 25 лютого (февраля). № 47. С. 4. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001113> (дата звернення: 07.03.2023).

53. Що робиться для збудування пам'ятника Т. Г. Шевченкові у Києві. *Рада*. 1908. 1 июня (14 липня). № 126. С. 2. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001113> (дата звернення: 08.09.2023).

54. Ювілей Т. Шевченка. *Рада*. 1914. 21 января (3 лютого). № 16. С. 3. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001119> (дата звернення: 05.11.2023).

REFERENCES

1. Bazhenov, L., Bazhenova, S. (2014). The Beginning of the 20th Century: the First Celebrations of the Anniversaries of Taras Shevchenko in Podillia. *Local History Shevchenkiana of Ukraine*. Materials of the 13th All-Ukrainian Scientific Historical and Local History Conference Dedicated to the 200th Anniversary of the Birth of T. H. Shevchenko, Kaniv, October 24-25, 2014. Kyiv, pp. 263-268. [online] Available at: chrome-extension://efaidnbmnnibpajpcgclefindmkaj/https://eprints.cdu.edu.ua/593/1/зб%2596%2580ник_ма%2582e%2580%2596ал%2596в_%2585%2596%2596%2596.pdf [Accessed 25 March 2025]. [in Ukr.]

2. In Vinnytsia (1914). *Rada*, February 22 (March 7), No. 44, p. 2. [online] Available at: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001119> [Accessed 21 Nov. 2023]. [in Ukr.]

3. In Kamianets-Podilskiyi (1914). *Rada*,

February 18 (March 3), No. 40, p. 3. [online] Available at: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001119> [Accessed 21 Nov. 2023]. [in Ukr.]

4. In Kamianets-Podilskyi (1914). *Rada*, February 22 (March 7), No. 44, p. 2. [online] Available at: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001119> [Accessed 22 Nov. 2023]. [in Ukr.]

5. In the Podilska "Prosvita" (1910). *Rada*. March 4 (March 17). No. 51, p. 3. [online] Available at: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001115> [Accessed 17 Sept. 2023]. [in Ukr.]

6. V., S. (1910). From the Life of "Prosvits". General Collection of Podilska "Prosvita". *Rada*, May 1 (May 14), No. 98, p. 3. [online] Available at: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001115> [Accessed 17 Sept. 2023]. [in Ukr.]

7. Evening at the Teacher's School (1911). *Rada*, February 27 (March 12), No. 47, p. 4. [online] Available at: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001116> [Accessed 18 Sept. 2023]. [in Ukr.]

8. Vinnytsia (1914). *Rada*, March 4 (March 17), No. 51, p. 2. [online] Available at: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001119> [Accessed 27 Dec. 2023]. [in Ukr.]

9. Kamianets-Podilskyi. Shevchenko's Holidays (1910). *Rada*, April 8 (April 21), No. 80, p. 4. [online] Available at: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001115> [Accessed 17 Sept. 2023]. [in Ukr.]

10. Gavryshchuk, A. (1989). Shevchenko's Days of 1914 in Podillia. *Abstracts of Reports of the Scientific and Practical Conference Dedicated to the 175th Anniversary of his Birth*. Kamianets-Podilskyi, Part 1, pp. 39-41. [in Ukr.]

11. Notes. Kamianets-Podilskyi (1906). *Gromadska dumka*, March 4 (March), No. 51, p. 4. [online] Available at: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001092> [Accessed 04 Aug 2025]. [in Ukr.]

12. Notes. (From own Correspondents). Kamianets-Podilskyi. *Rada*, 1908. March 7 (March 20), No. 56, p. 4. [online] Available at: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001113> [Accessed 07 Sept. 2023]. [in Ukr.]

13. The Shevchenko Commission's Ban

(1914). *Rada*, January 28 (February 10), No. 22, p. 2. [online] Available at: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001119> [Accessed 25 Dec. 2023]. [in Ukr.]

14. From the Life of "Prosvits" (1907). *Rada*, July 6 (July), No. 152, p. 3. [online] Available at: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001112> [Accessed 16 March 2025]. [in Ukr.]

15. From the Life of "Prosvits". From the Life of the Podilska "Prosvita" (1908). *Rada*, September 4 (September 17), No. 202, p. 3. [online] Available at: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001113>. [Accessed 7 Sept. 2023]. [in Ukr.]

16. From the Life of "Prosvitas". From the Podilska "Prosvita" (1908). *Rada*, November 14 (December 26), No. 261, p. 3. [online] Available at: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001113> [Accessed 07 Sept. 2023]. [in Ukr.]

17. From the Life of "Prosvitas". The "Prosvita" Society in Kamianets-Podilskyi (1909). *Rada*, May 5 (May 18), No. 101, p. 3. [online] Available at: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001114> [Accessed 15 Sept. 2023]. [in Ukr.]

18. From the Report of Podilska "Prosvita" (1907). *Rada*, July 31, No. 173, p. 3. [online] Available at: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001112> [Accessed 16 March 2025]. [in Ukr.]

19. From the Report of Podilska "Prosvita" (1907). *Rada*, August 1, No. 174, p. 3. [online] Available at: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001112> [Accessed 16 March 2025]. [in Ukr.]

20. From Podillia. To the Monument to T. Shevchenko. (1909). *Rada*, March 10 (March 23), No. 56, p. 3. [online] Available at: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001114> [Accessed 12 Sept. 2023]. [in Ukr.]

21. From Podillia. At School (1911), *Rada*, February 28 (March 14), No. 48, p. 3. [online] Available at: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001116> [Accessed 18 Sept. 2023]. [in Ukr.]

22. From Podillia. Shevchenko's Holiday at School (1910). *Rada*, March 11 (March 24),

- No. 57, p. 2. [online] Available at: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/0001115> [Accessed 17 Sept. 2023]. [in Ukr.]
23. Kamianets-Podilskyi "Prosvita" (1908). *Rada*, March 7 (March 20), No. 56, p. 4. [online] Available at: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001113>. [Accessed 07 Sept. 2023]. [in Ukr.]
24. Kamianets-Podilskyi (1914). *Rada*, March 5 (March 18), No. 52, p. 2. [online] Available at: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001119> [Accessed 14 Dec. 2023]. [in Ukr.]
25. Kamianets-Podilskyi (1910). *Rada*, March 2 (September 15), No. 49, p. 2. [online] Available at: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/0001115> [Accessed 18 Sept. 2023]. [in Ukr.]
26. Lysenko, O. (2008). *"Prosvitas" and Cooperatives in the Ukrainian Social Environment at the Beginning of the 20th Century*. Kyiv, 168 p. [in Ukr.]
27. Lozovyi, V. (1996). Activities of the Podilska "Prosvita" in 1906–1914. *The Educational Movement in Podillia (1906 – 1923)*. Kamianets-Podilskyi, pp. 8 – 23. [in Ukr.]
28. Lototskyi, O. (1932). *Pages of History*. Part One. Warsaw, 288 p. [online] Available at: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpajpcgclcfindmkaj/https://diasporiana.org.ua/wpcontent/uploads/books/21462/file.pdf>. [Accessed 08 Apr. 2025]. [in Ukr.]
29. Matsko, V. (2000). Taras Shevchenko and the Podilska "Prosvita". *Taras Shevchenko and Ukrainian Culture of the 21st Century: Collection of Scientific Works*. Kamianets-Podilskyi, pp. 263 – 264. [in Ukr.]
30. Mashtalir, A. (2011). Celebration of Shevchenko's Anniversary in Dnieper Ukraine at the Beginning of the 20th Century. *Education, Science and Culture in Podillia: Collection of Scientific Works Vol. 17. In Memory of Academician Petro Tymofiyovych Tronko*. Kamianets-Podilskyi, pp. 319–329. [online] Available at: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpajpcgclcfindmkaj/http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/915/Машталір%20А.%20І.%20Відзначення%20> [Accessed 15 March 2025]. [in Ukr.]
31. Mashtalir, A., Sopiha, M., Romanets, L. (2018). Honoring the Memory of T. H. Shevchenko in Podillia in the Pre-Revolutionary Period. *Scientific Works of the Kamianets-Podilskyi State Historical Museum-Reserve*. Vol. 2. Kamianets-Podilskyi, pp. 221–228. [online] Available at: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpajpcgclcfindmkaj/http://muzeum.in.ua/files/images/Наукові%20праці%20КПДИМЗ.%20Т.%202022.pdf> [Accessed 15 March 2025]. [in Ukr.]
32. M., G. (1914). Our Societies of 1913. I. "Prosvitas". *Rada*, 4 January (17 January), No. 3, p. 1. [online] Available at: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001119> [Accessed 12 Oct. 2025]. [in Ukr.]
33. M. Kamianets and Shevchenko's anniversary (1914). *Rada*, 15 January (28 January), No. 11, p. 3. [online] Available at: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001119> [Accessed 13 Oct. 2025]. [in Ukr.]
34. M. Pechera, Bratslav District (1909). *Rada*, March 7 (March 20), No. 54, p. 4. [online] Available at: <http://irbisnbuv.gov.ua/dlib/item/0001114> [Accessed 12 Sept. 2023]. [in Ukr.]
35. M. Pechera, Bratslav District (in Podillia) (1909). *Rada*, April 10 (April 23), No. 80, p. 4. [online] Available at: <http://irbisnbuv.gov.ua/dlib/item/0001114> [Accessed 13 Sept. 2023]. [in Ukr.]
36. M. Pechera (in Podillia) (1911). *Rada*, March 4 (March 17), No. 51, p. 3. [online] Available at: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001116> [Accessed 18 Sept. 2023]. [in Ukr.]
37. Nesterenko, V. (2018). The Defense of Podilska "Prosvita" in 1914. *Scientific Works of the Kamianets-Podilskyi State Historical Museum-Reserve*. Vol. 2. Kamianets-Podilskyi, pp. 213–220. [online] Available at: [chromextension://efaidnbmnnnibpajpcgclcfindmkaj/http://muzeum.in.ua/files/images/Наукові%20праці%20КПДИМЗ.%20Т.%202022.pdf](chrome-extension://efaidnbmnnnibpajpcgclcfindmkaj/http://muzeum.in.ua/files/images/Наукові%20праці%20КПДИМЗ.%20Т.%202022.pdf) [Accessed 15 March 2025]. [in Ukr.]
38. *National Museum of Taras Shevchenko*. (1911). KN – 3050, v. 7, p. 7. Celebration

of the 50th Anniversary of the Death of T. H. Shevchenko in Kamianets-Podilskyi. Shevchenko's holiday. 1861–1911. Kamianets-Podilskyi, 62 p. [in Ukr]

39. In Memory of T. H. Shevchenko (1912). *Rada*, March 16 (March 29), No. 63, p. 3. [online] Available at: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001117> [Accessed 21 Sept. 2023]. [in Ukr.]

40. Shevchenko's Holiday in Kamianets-Podilskyi (1907). *Rada*, No. 52. March 3 (March), p. 3. [online] Available at: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001112> (access date: 08.03.2023). [in Ukr.]

41. Podilska "Prosvita" (1911). *Rada*, February 23 (March 8), No. 43, p. 3. [online] Available at: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001116> [Accessed 18 Sept. 2023]. [in Ukr.]

42. Shevchenko's Holiday in Proskuriv. (1907). *Rada*, No. 53. March 4 (March), p. 3. [online] Available at: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001112>. [Accessed 8 Febr. 2023]. [in Ukr.]

43. Prykhodko, V. (2011). *Under the Sun of Podillia. Memories*: in 2 Parts. Vinnytsia, 1967 – 2011. Part 2, 416 p. [online] Available at: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000022236> [Accessed 18 March 2025]. [in Ukr.]

44. Proskuriv. (1907). *Rada*, 2 Berezol (March), No. 51, p. 4. [online] Available at: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001112> [Accessed 08 March 2023]. [in Ukr.]

45. S. Gukiv (in Podillia). (1911). *Rada*, 26 February (11 Berezilya), No. 46, p. 5. [online] Available at: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001116> [Accessed 22 Sept. 2023]. [in Ukr.]

46. S. Zgorai, Mogilev Povit (in Podillia) (1913). Panakhida for T. Shevchenko. *Rada*, 13 March (26 March), No. 60, p. 4. [online] Available at: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001118> [Accessed 12 Oct. 2023]. [in Ukr.]

47. S. Kitaygorod, Bratslavskyi Povit (in Podillia). (1909). *Rada*, April 26 (May 9), p. 4. [online] Available at: <http://irbisnbuv.gov.ua/dlib/item/0001114> [Accessed 15 Sept. 2023]. [in Ukr.]

48. Starovoitenko, I. (2015). Materials of the Ukrainian Newspaper "Rada" on the Memorable Shevchenko Events of 1907–1908: their Features, Content, Geography and National Significance. *Kyiv Archeographic Commission in the History of Ukrainian National Revival*. Collection of Scientific Works Based on Materials of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference Dedicated to the 200th Anniversary of the Birth of Taras Shevchenko (Kyiv, October 9, 2014). Kyiv, pp. 233–258. [online] Available at: <https://chtivo.org.ua/literature/istorichna/8735-kiyvaska-arheografichna-komisija-v-istoriyi-ukrayinskogo-nacionalnogo-vidrodzhennja-zbirka-naukovih-prac-za-materialami-vseukrayinskoyi-naukovo-praktichnoyi-konferenciyi-prisvjachenoyi-200-r.htm> [Accessed 16 March 2025]. [in Ukr.]

49. Theater and Music (1908). *Rada*, July 9 (July 22), No. 157, p. 3. [online] Available at: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001113> [Accessed 09 Sept. 2023]. [in Ukr.]

50. In Kamianets-Podilskyi (1914). *Rada*, February 7 (February 20), No. 31, p. 2. [online] Available at: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001119> [Accessed 07 Nov. 2023]. [in Ukr.]

51. Oppression of the Newspaper (1914). *Rada*, March 9 (March 22), No. 56, p. 3. [online] Available at: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001119> [Accessed 27 Dec. 2023]. [in Ukr.]

52. Shevchenko's Holiday (1907). *Rada*, February 25, No. 47, p. 4. [online] Available at: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001113> [Accessed 07 March 2025]. [in Ukr.]

53. What is Being Done to Build a Monument to T. H. Shevchenko in Kyiv (1908). *Rada*, June 1 (July 14), No. 126, p. 2. [online] Available at: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001113> [Accessed 08 Sept. 2023]. [in Ukr.]

54. Anniversary of T. Shevchenko (1914). *Rada*, January 21 (February 3), No. 16, p. 3. [online] Available at: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001119> [Accessed 05 Nov. 2023]. [in Ukr.]

Summary

SHEVCHENKO'S COMMEMORATIVE PRACTICES
OF UKRAINIANS OF PODILLIA IN 1906–1914

Serhii SVITLENKO

orcid.org/0000-0003-3313-9036

Doctor of Historical Sciences, Professor,

Acting Member of the Shevchenko Scientific Society,

Member of the Presidium of the Shevchenko Scientific Society

email: svitlenko@gmail.com

Relevance of the research. The revival and preservation of historical and national memory is an important factor in strengthening the self-awareness and identity of the Ukrainian nation, overcoming Ukraine's colonial past. In this context, the historical experience of perpetuating the memory of T. H. Shevchenko, an extraordinary Ukrainian poet, talented painter, and indomitable national thinker, deserves special attention. The figure of Kobzar has become iconic in the process of ideological break with the imperial shackles and their consequences for Ukrainians, such as inferiority, provincialism, and lack of self-sufficiency. Generalisation of the content and peculiarities of the introduction of Shevchenko's commemorative practices into national life, especially in such a diverse ethnationally and ethnoculturally historical region as Podillia, seems relevant in the context of the Ukrainian component of ethnonational history.

The purpose of the study is the historical reconstruction of Shevchenko's commemorative practices of the Ukrainians of Podillia in 1906–1914.

Conclusions. In the period 1906–1914, the conscious Ukrainians of Podillia carried out various activities to introduce Shevchenko's commemorative practices into the national and cultural life of the region. This is due to the functioning of a number of public institutions, such as theatre troupes, "Prosvitas", zemstvos, city self-government, educational institutions, as well as the activities of patriotic priests. Commemorative events in honour of T. H. Shevchenko included Shevchenko's memorial services, anniversaries, holidays, parties, theatrical performances, literary-vocal-musical evenings, literary-vocal matinees, lectures and essays, publications in the press, fundraising for a monument to the Kobzar in Kyiv, etc. These are the national and cultural commemorative practices that were carried out despite the repeated bans of the Podilska "Prosvita" and its branches, the celebration of Shevchenko's jubilees of 1911 and 1914 contributed to the popularisation of the name and activities of Taras Shevchenko as a national symbol of Ukrainians and contributed to the expansion of the content, places and space of the Kobzar's memory, the formation of Ukrainian historical and national consciousness and identity.

Keywords: T. H. Shevchenko, national and cultural commemorative events, conscious Ukrainianness, Podilska "Prosvita", historical and national memory, national consciousness and identity.